

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

A ma iskolája és a jövő társadalma

A ma iskolája és a jövő társadalma közötti párhuzam felvázolása mindig hatásos publicisztikai fogás, de a probléma felvetésén túljutni ritkán sikerül. A jövő igényeinek egyoldalú deklarálása, a jelenre vonatkozó siránkozások vagy bíráló köz-helyek hangoztatása csak a csodaváró tehetetlenséget erősíti, s feledésben hagyja vagy negligálja a fejlődés legfőbb lehetőségét, a lelkiismeretes, a mindennapi tevékenységet kritikusan és önkritikusan elemző, folyamatos és tudatos munkát. A jövő társadalma szerves folytatása lesz a jelennek; s ezt az alapigazságot nem azért hangoztatom, hogy az iskola, az intézményes nevelés szerepét alábecsüljem, hanem éppen az iskolával szembeni reális elvárások kialakítása és saját felelősségünk, a széles körű társadalmi felelősség tudatosítása érdekében.

Társadalmi, politikai életünkben növekvő szerepe van, s így egyre erőteljesebben foglalkozunk világnézeti, ideológiai, művelődéspolitikai kérdésekkel. Mindinkább erősödik a felismerés, hogy a személyiségformálás, a tudatformálás nemcsak egy életkor, egy korszak feladata, hanem permanens feladat; *megfelelő világnézeti műveltségi háttér nélkül sem társadalomépítő, sem gazdaságépítő feladatainkat nem tudjuk maradéktalanul megoldani.*

A fejlett szocialista társadalom építésének aktuális (a XI. kongresszuson meghatározott) és perspektivikus (a Programnyilatkozatban megfogalmazott) feladatai a társadalmi, gazdasági fejlődés intenzív szakaszának kibontakozása és általánossá válása keretei között valósulnak meg. Növekvő gazdaságépítő feladatainkat stagnáló, néhol átmenetileg csökkenő munkaerő-bázissal és néhány vonatkozásban kedvezőtlenebb külgazdasági feltételek között kell megvalósítanunk. Tehát anyaggal, energiával és szellemi tőkénkkel hatékonyabban kell gazdálkodnunk. A szocialista demokratizmus tartalmasabbá tétele, az üzemi, munkahelyi demokratizmus tartalmi hatékonyságának kibontakoztatása új lehetőségeket tár fel, új energiát biztosít társadalmi, gazdasági feladataink megoldásához, jelenlegi nehézségeink leküzdéséhez. Mindehhez azonban megfelelő felkészültségű, szilárd világnézetű, művelt, az információkat folyamatosan feldolgozó és értékelő dolgozókra van szükség.

A szocializmus számunkra nemcsak több gyárat, termelőeszközt, korszerűbb mezőgazdaságot, javuló életszínvonalat, fejlettebb infrastruktúrát (tehát több lakást, jobb ellátást, szolgáltatást, közlekedést, színvonalasabb kulturális és egészségügyi intézményeket) jelent, hanem szocialista emberi kapcsolatokat, közösséget, fokozódó társadalmi aktivitást és a közügyekért érzett felelősség erősödését is. Ezért kerül előtérbe társadalmunk minden szférájában a nevelő tevékenység, ezért célunk, hogy a művelődés társadalmi mozgalmá váljék.

Mindezek egyszerre a jelen feladatai és a további fejlődés feltételei. Megvalósításukra olyan időszakban kerül sor, amelyet átmeneti történelmi kornak szoktunk nevezni. Ebben a korszakban „a szocializmus gazdasági és politikai építésében elért eredmények mély nyomot hagytak az emberek gondolkodásában” (Benke Valéria kongresszusi hozzászólásából), de élnek, hatnak még kispolgári szemléletek, magatartásformák, vallásos nézetek, szokások és a nacionalizmus tudati, érzelmi gyökerei; s számolnunk kell a kapitalista környezet ideológiai hatásával, fellazító törekvéseivel is.

Az embert minden irányból érő, személyiségformáló hatások közül a legerőteljesebben a szűkebb környezet (család, munkakollektíva, ifjúkorban az iskola) befolyásoló, nevelő szerepe érvényesül. A világnézet, a műveltség megalapozására a legterv-

szerűbb, a legszervezettebb kereteket az iskolai nevelőmunka biztosítja. Az előzőekben azt hangsúlyoztam, hogy a személyiségformálás, a társadalmi nevelő tevékenység nem lehet egy életkori ciklusra — a fiatal korra — korlátozott feladat. Ez a megállapítás azonban nem mond ellent annak a pszichológiai törvényszerűségnek, mely szerint a legtöbb ismeret elsajátításának, szokás kialakításának, jellemvonás alapozásának, erősítésének megvan egy optimális életkori intervalluma, melynek elmulasztása esetén keletkező hiányosság később csak nehezen és alacsonyabb határfokkal pótolható.

Az eddig felsorolt tények, megállapítások szükségszerűvé teszik, hogy vizsgáljuk a tanulóifjúság erkölcsi, politikai arculatának fejlődését, elemezzük világnézeti nevelőmunkánkat.

„Az iskola egész munkásságával szolgálja jobban az aktív, közösségi életet élő, a szocialista világnézet és erkölcs befogadására fogékony személyiségek nevelését. Minden szinten javítani kell a világnézeti oktatás és nevelés tartalmát és formáját.” (Az MSZMP XI. kongresszusának határozata).

A szocialista iskolarendszer kialakulása óta központi feladatának tekintette a világnézeti nevelőmunkát, a materialista világnézet megalapozását és fejlesztését. Ez az időszak rendkívül jelentős nevelési eredményeket produkált: kialakította a materialista világnézet alapvető feltételét, a szilárd természettudományos ismeretrendszer; a természet és a társadalom fejlődésének dialektikus tanulmányozására, szemléletére nevelt; megismertette a tanulóifjúsággal — az életkori sajátosságok figyelembevételével — a marxizmus-leninizmus alapfogalmait; törekedett a szocialista erkölcsi értékrend kialakítására, a szocialista életmód megalapozására, a társadalmi kérdések iránti érdeklődés, a közeletiség fejlesztésére. Azonban sem a fejlődés, sem a jelenlegi helyzet nem problémamentes. Hogy most elsősorban a gondokról esik szó, az abból fakad, hogy problémáink nagy részét nem hibának, nem mulasztásnak, hanem a fejlődés során törvényszerűen keletkező ellentmondásnak tekinteni, amelyek megoldása útján közelítjük meg célkitűzéseinket, a szocialista személyiségjegyek uralkodóvá tételét.

Nemcsak a pedagógiai gyakorlatban, hanem a szülők gondolkodásában és sok helyütt még a társadalmi elvárásokban is tapasztalható a nevelés megosztottsága és szétparcellálása. Itt nemcsak arra a még ma is fellelhető és eléggé el nem ítéhető elképzelésre gondolok, mely szerint a szülők dolgoznak, feladtuk kimerül abban, hogy gondoskodnak gyermekeikről, de „nem érnek rá nevelni”, „a nevelés az iskola feladata”, hanem — és főként — arra, hogy a nevelés, a személyiségformálás az a komplex folyamat, ami nem parcellázható szét részterületekre, a világnézeti nevelés nem a nevelés egyik fontos feladata, hanem a *nevelés egésze rendszerének és folyamatának világnézetformáló neveléssé fejlesztése az igazi feladat.*

Ma már a pedagógiai gyakorlat nemcsak felismerte, hanem tervszerűen épít a természettudományos alapismeretekre, mint a materialista világnézet tudományos alapjaira. Gondjainkat konzerválja azonban az az „aufklárisztikus” szemlélet, amely ismeretnyújtással önmagában is megoldhatónak véli a világnézeti nevelést. Sőt még a sokat hangoztatott „érzelemgazdag ismeretrendszer” sem elegendő, hiszen „a közvetlenül átélt valóságélmény az, ami a világnézetet elemi erővel alakítja... A világnézeti nevelés próbája korántsem a társadalmi gyakorlattól elszakított teoretikus tudás, hanem a társadalmi praxis, a tevékenység: a szocializálódó egyén társadalmi helytállása” (Hannák Katalin: Iskolatelevízió és világnézet. Világosság 1975/5). A személyiség fejlődése nemcsak a direkt vagy indirekt nevelőhatások eredményeként, hanem a társadalmi környezet különbö-

zõ hatásainak beépülése (vagy az azokkal szemben kialakuló aktív, illetve passzív ellenállás) során valósul meg.

Azért veszélyes az olyan illuzórikus elvárás, hogy küszöböljük ki az ifjúságot érő negatív hatásokat, óvjuk meg őket a rossz példáktól, mert nem a való világra készít fel: ahelyett hogy vállalná és buzdítana a jelen jobbra tételére, egy sosem volt problémamentesség ideálját vázolja fel. Világnézetformáló nevelőmunkánknak nem lehet az a feladata, hogy tagadó álláspontra helyezkedjék, elzárkózzék a valós problémáktól, hogy sajnálkozzon azért, amiért nemcsak pozitív hatások érik az ifjúságot. *Arra kell törekednünk, hogy tanulóink ne legyenek fegyvertelenek a marxizmustól idegen nézetekkel, a környezet negatív hatásaival szemben!* A nevelőmunkában jobban kell építenünk a szocialista társadalmi környezetből fakadó pozitív tendenciákra, nevelőhatásokra. Hazánkban a társadalmi elismerés, az egyéni boldogulás alapvető feltétele a munka. nincs kiszolgáltatottság, létbizonytalanság, a társadalom funkcionális közösségeinek — pl. az ifjúsági szervezetek alapszervezetei, a szocialista brigádok — példája, befolyása erősödik; a művészet, a tömegkommunikáció társadalmi hatása alapjaiban pozitív (reális képet, információt ad a valóságról, a progresszív életszemléletet propagálja).

A fiatalságban erőteljesen él a tettvágy, az érdeklődés hazánk és a világ dolgai iránt, keresi információéhsége és cselekvésigénye kielégítési lehetőségeit. A meggyőzés, a világnézet cselekvés során formálódik. Tanintézetekben az ifjúsági mozgalom a társadalmi valóság helyi megfelelője: ha optimálisabb arányt sikerülne kialakítanunk a központilag tervezett, szervezett akciók és a fiatalok aktuális és konkrét igényeinek megfelelő helyi tevékenységi formák között, akkor egyben jobb feltételeket teremtenénk ahhoz is, hogy tanulóink közvetlenebb, személyesebb kapcsolatba kerüljenek a társadalmi valósággal, s azzal tevékeny kölcsönhatásban formálódjék személyiségük. A közös dolgainkért érzett felelősségnek a gyakorlat a próbája. A tanulók a társadalmi gyakorlatot — a viselkedési normákat és a döntési képességet, a vitakészséget és a szintézisreemtő képességet — azokban a kisebb közösségekben szerzik meg, amelyeknek tagjai. Ezek a kisközösségek a szocialista személyiségjegyek kialakításának műhelyei — tehát több figyelmet, megbecsülést, gondoskodást érdemelnének.

Az iskolák társadalmi kapcsolatainak bővülése és fejlődése ugyancsak új lehetőségeket, megközelítési módokat ad a világnézeti nevelőmunkához: az üzemek és iskolák (konkrétan: a szocialista brigádok és az egyes osztályok, az üzemi és az iskolai KISZ-alapszervezetek) közötti tartalmas kapcsolatok meg erősödése ugyanis nemcsak a tanulók pályaválasztását segítheti elő, nemcsak a személyes emberismeret gazdagítása által tesz sokoldalúbbá, hanem a társadalmi valóság új szférájával is megismertet. Alkalmat ad a tanultak, az elmélet és a gyakorlat szembesítésére, a tanulóifjúság tudatában alakuló valóságkép sokoldalúbbá és realisabbá tételére. *A közoktatási és közművelődési intézmények közti tartalmi kapcsolatok fejlődése* is szélesíti az iskola és a „való világ” érintkezési felületét. A kapcsolatok rendszere pedagógiai együttműködéssé kell, hogy váljék (ami a színház és filmek megtekintését vitával párosítja, az öntevékeny művészeti csoportokban való részvételt a csoportok belső nevelőmunkájának fejlesztésével egészíti ki; az író-olvasó találkozók mellett a szóba kerülő művek világtképét értő, értékelő olvasóvá nevelést érzi feladatának.)

A nevelőmunka ma még gyakran fellelhető praktícizmusa saját cselekvési lehetőségeinket szűkíti le. Ennek egyik megnyilvánulási formája az a defenzív pedagógiai szemlélet, mely az úgynevezett rossz tulajdonságok korrigálását, megszüntetését tartja elsődleges feladatnak. Ez a szemlélet az események után kullogás állapotát konzerválja, holott a hatékony nevelőmunkához offenzív pedagógiai, ideológiai magatartásra van szüksége pedagógusnak, ifjúsági vezetőnek egyaránt.

A pedagógus személyes példája, elkötelezettsége, elvhűsége, társadalmi kérdések iránti fogékonysága, vitakészsége, progresszív felfogása és magatartása pótolhatatlan nevelőerő!

1975. novemberében a pedagógusok az ország valamennyi alsó- és középfokú oktatási intézményében nevelési értekezleteken tárgyalták meg az iskolájukban folyó világnézeti nevelőmunka helyzetét és feladatait. Részletesen és sokoldalúan elemezték a különböző tantárgyakban rejlő nevelési lehetőségek kiaknázását, az ifjúsági mozgalom nevelőmunkáját, a nevelés tanórán és iskolán kívüli lehetőségeit, ennek tervszerűbbé és hatékonyabbá tételét, vizsgálták a tanulóifjúság erkölcsi, politikai arculatát. Összegezték a világnézeti nevelőmunka helyi tapasztalatait és megfogalmazták a tantestület közvetlen feladatait. Megállapították, hogy a világnézeti nevelőmunka hatékonyabbá tétele érdekében egy célirányos és koncentrált vizsgálatra is szükség van, amelynek eredményei és tanulságai alapján konkretizálhatjuk a társadalmi igényeket és elvárásokat, kidolgozhatjuk nevelőmunkánk hosszabb távú feladatait.

Nem céloim (hely és lehetőség sincs arra), hogy a világnézeti nevelés valamennyi hatótényezőjéről szót ejtsek. Az általam legfontosabbaknak tartottak közül is csak azokat elemeztem, amelyekről ritkábban szoktunk szólni, amelyek most kezdenek meghonosodni a pedagógiai gyakorlatban.

Társadalmi-gazdasági fejlődésünk és nevelőmunkánk korszerűsítése érdekében egyaránt elengedhetetlen követelménynek tartom az új iránti átgondolt és felelősségteljes fogékonyságot. A munkánk folyamata során kikristályosodott gyakorlatot, az elért és megszilárdult eredményeket a továbbhaladás feltételeiként tartom számon. A szocialista személyiségnevelés szilárd alapja az a korszerű természettudományi ismeretrendszer, amelyet iskoláink kialakítanak, a sokoldalú társadalmi, történelmi ismeretek jól érzékeltetik a fejlődés tendenciáit és eredményeit. Mind a magunk, mind pedig a ma még iskolapadokban ülő nemzedék jövőbeni helytállásához az is szükséges, hogy *alkotó választ adjunk napjaink társadalmi kérdéseire, és világosan körvonalazzuk szocialista fejlődésünk távlatait, s szerepünket a célok, távlatok megvalósításában.* Világnézetformáló nevelőmunkánk elemzése és feladatainak körvonalazása során olyan — a társadalmi élethez szorosan kapcsolódó — kérdésekre is keresnünk kell a választ, mint a középiskolai tanulók politikai nézetei, aktuális társadalompolitikai ismeretei, szocialista hazafiságról, proletár internacionalizmusról, napjaink forradalmiságáról alkotott véleményük; munkaszeretetük, erkölcsi követelményeink tükröződése magatartásukban, tudati, cselekvési befolyásoltságuk, illetve ellenállóképességük a marxizmustól idegen nézetekkel és magatartásformákkal kapcsolatban, tudati tevékenységi viszonyuk a szűkebb és tágabb társadalmi környezetet relációiban (a szocialista életmód alapjai stb).

Az ezekre és még sok más fontos kérdésre kapott választból leszűrhető tanulságok, valamint a tanulóifjúság társadalmi életéből, életmódjából, annak tudatos és folyamatos figyelemmel kíséréséből származó tapasztalatok segítenek majd körvonalazni további konkrét feladatainkat, és segítik megtalálni a személyiségformálásnak azokat a szinte megfogalmazhatatlan, indirekt momentumait is, amelyek szintén elengedhetetlenül fontosak a világformáló nevelésben. Orientálási lehetőségeit és módjait annak a tevékenységnek, társadalmi gyakorlatnak, melynek keretei között alakul a jellem, erősödnek a szocialista személyiségjegyek.

Szalánczay György

Az ifjúság társadalmi szerepéről

„Az ifjúság szükségszerűen másképpen kénytelen a szocializmushoz közelíteni, nem azonos úton, nem abban a formában, nem olyan viszonyok között, mint apái” (Lenin)

Az ifjúság — mint sajátos társadalmi réteg — helyzetének, gondolkodásmódjának és magatartásának megítélése mindig és mindenütt a társadalom figyelmének előterében állt. Politikai

súlya, a gazdasági szférában — a termelőmunkában — és a közéletben betöltött, egyre inkább növekvő szerepe indokolja, hogy ma már az állami és nem állami politikai szervezetek területi döntései, a hírközlő szervek tevékenysége következtében a közvélemény is a szükséges gyakorisággal foglalkozik az ifjúság helyzetének megítélésével.

Már kétezer évvel ezelőtt folyt a meditáció az ifjúság jelleméről: széles körben ismert a rómaiak idejéből származó szólásmondás: „juventus ventus”, azaz „az ifjúság — szél” (aminek keletkezése kétségkívül kapcsolatban volt az ifjúság türelmetlenségével, mozgékonyásával). Az ifjúságnak kezdeményező és kulcsszerepe volt a francia forradalomban, ott vannak a magyar jakobinusok között, az 1848-1849-es polgári demokratikus forradalomban, a szabadságharcban, lelkesednek a Tanácsköztársaságért, küzdenek célkitűzéseinek megvalósításáért. Számos történeti dokumentum bizonyítja, irodalmi alkotás örökíti meg a II. világháború időszakában kibontakozó ellenállási mozgalomban aktív közreműködésüket.

Az ifjúság társadalmi helyzete a mi viszonyaink között alapvetően megváltozott. Az ifjúsági mozgalmaknak nem céljuk a társadalmi osztályok antagónisztikus ellentmondásainak megoldása. hiszen ilyenek társadalmi rendszerünkben nincsenek. Jellemző a megállapítás „A hetvenes évek magyar ifjúsága számára az szocialista társadalom: objektív valóság, természetes létforma. A mai fiatalok a szocialista állam iskoláiban tanulnak, vállalataiban vagy szövetkezeteiben dolgoznak, nem ismerik a kizsákmányolást, a létbizonytalanságot. Számukra a kibékíthetetlen osztályellentétek között folyó, nagy politikai harcok időszaka már történelem, iskolai tantárgy, csak a mai kérdések érdeklik, és ezeket vetik össze saját igényeikkel és a környező világgal”. (Pullai Árpád: A Magyar Szocialista Munkáspárt ifjúságpolitikájának néhány kérdése. Az MSZMP Politikai Akadémiája. Kossuth, 1971. 3. old.) Pullai elvtárs idézett szavait úgy is felfoghatjuk, mint Lenin — a bevezetőben már idézett, az ifjúság és a szocializmus, a szocialista társadalom viszonyát illető — zseniális elméletének gyakorlati igazolását.

Fentieket alapul véve várható megfogalmazásra az a kérdés, hogy a társadalom fejlődésének jelenlegi szakaszában hogyan viszonyul az ifjúság a szocialista viszonyokhoz, hogyan veszi ki részét a szocialista társadalom alapjainak lerakásából, a szocialista társadalom építéséből. Mielőtt e kérdést körvonalazni kívánnánk, célszerű meghatároznunk, mi az ifjúság — mint sajátos jegyekkel rendelkező társadalmi csoport — lényege.

Az ifjúság fogalmát — mint gyűjtőfogalmat — a szakirodalom is eltérő értelmezéssel dolgozza fel, s a közvélemény is különbözőképpen érzékeli. Egyrészt olyan emberek csoportjaként fogják fel, akiket a nemi érés és a szellemi önállósulás korának határai közé lehet sorolni. Egy másik irányzat, illetve véleménycsoport szerint viszont — biológiai közelítésben — ifjúságon az ember életének egy szakaszát kell érteni, ez a szakasz egyszerűen a fiatalkorral egyenlő. Mindkét — első hallásra logikus érvelésnek tűnő — irányzat közös problémája, hogy az ifjúkort a már említett pszichológiai és biológiai szempontok mellett (statistikai módon) korévekben mérhető jelenségnek tartja, illetve erre egyszerűsíti.

A marxista szociológia alapkérdése a társadalom összetételének, rétegződésének vizsgálata. Dr. Balogh József, az MSZMP IX. kongresszusa határozatainak a társadalom tagozódásával és érdekviszonyaival kapcsolatos kérdéseit vizsgálva a következő megállapítást teszi: „...a társadalom alapvető rétegeiről van szó, a munkásságról, a parasztságról, az értelmiségről, mint adott társadalom termelési és szociális rend alaptényezőiről. A társadalmi rétegződésnek azonban további szintjei is vannak. Több alaprétteken belüli csoport egy, vagy több meghatározott társadalmi tényezőt figyelembe véve, azonos helyet foglal el. Például a szellemi és fizikai dolgozók, városiak és falusiak, a nők, az öregek és nem utolsósorban az ifjúság. E speciális rétegek az alapvető társadalmi érdeket tekintve heterogének, de mégis rendelkeznek olyan összekötő kapcsolatok, helyzetükből adódó közös vonással, mely sajátos társadalmi közösséget, csoportot hoz létre”. Ilyen speciális réteg tehát az ifjúság; réteggjellemzői-

nek meghatározására elsősorban nem a már említett pszichológiai, illetve biológiai sajátosságok adnak lehetőséget. Annál inkább a helyzetükből fakadó közös vonás, mely szerint olyan sajátos társadalmi csoportról van szó, amelyre a szocializációs folyamat egy szakasza — a társadalmi lényé válás folyamata — a jellemző.”

Az ifjúság — a lakosság egészéhez viszonyított arányszámát tekintve — társadalmunk legjelentősebb rétege; megyénk lakosságának közel egyharmada tartozik ehhez a társadalmi csoporthoz. A réteghez tartozók feladata, a társadalmi lényé válás folyamatának megfelelő tevékenységének jelentős része: a szakmai ismeretek, a kultúra és a társadalmi tapasztalatok terén is adaptálódni a társadalomhoz.

Természetesen nem egyszerű adaptációról van szó. Ahhoz, hogy a mai fiatal teljes értékű társadalmi ember legyen, magasabb szintű ismeretek elsajátítására van szüksége. Olyan ismeretekre, melyek meghaladják a mai felnőttek ismeretszintjét, előremutatóbban a kor szükségleteihez igazodnak. Az ifjúság tehát olyan életfolyamat, a társadalmivá válás folyamata, melynek eredménye az eddiginél magasabb szintű gazdasági, szociális, szellemi és politikai tevékenység.

Az ifjúság — a társadalmi termelés folyamatába való beilleszkedés szakaszainak, követelményeinek, sokféle módjának és területének megfelelően — korántsem önálló, homogén réteg. Az ifjúságkutatás is két nagyobb csoportját vizsgálja: a tanulóifjúságot (e réteghez tartozók elsődleges feladata a nagyrészt elméleti jellegű, többnyire magas szintű elméleti ismeretek elsajátítása); illetve a már társadalmi munkaszervezetben tevékenykedők rétegét (a dolgozó ifjúságot). Mindkét csoport további csoportrészekre bontható az elsajátított és a még elsajátítandó ismeretek, másrészt a munka kvalifikáltsága és jellege szerint.

Az általános és humán jellegű ismereteket elsajátító középiskolás fiatalok száma megyénkben mintegy 2000 főre tehető: ők szellemi pályák felé orientálódnak. többségük tudományegyetemi diploma megszerzése után kíván a társadalmi munkaszervezetbe bekapcsolódni.

A szakközépiskolai tanulók száma hasonlóképpen 2000 fő körül mozog. Érdeklődési körük az oktató szakma szerint nagyrészt meghatározott. Kisebb részük műszaki vagy mezőgazdasági jellegű felsőfokú tanintézetben kívánja szakmai képzettségét emelni. Nagyobb részük műszaki középkaderként vagy magas műveltségű szakmunkásként vesz majd részt a termelőmunkában.

A középfokon tanulók további, jelentős csoportja (közel 4500 fős létszámmal) a szakmunkástanulóké. A csoporthoz tartozók viszonylag rövid idő alatt sajátítják el a szükséges szakmai ismereteket. A munkássá válás folyamata az e csoporthoz tartozók esetében a legrövidebb, a technikai ismeretekkel kapcsolatos gyakorlati tevékenységük az üzemben folyik. Általában jellemző, hogy elméleti előképzettségük az átlagos életkorú szakmunkásokénál magasabb, jó üzemi légkörben a szükséges szakmai rutint is gyorsan megszerzik. Ez a magasabb szakmai ismeretszint ott, ahol a fiatal szakmunkások beilleszkedését nem készítették megfelelően elő és nem kísérik figyelemmel, ahol az idősebb munkások szakmai féltékenységével, a kevésbé korszerű és termelékeny, régi, jól bevált szakmai fogások előnyben részesítésével, ennek hangoztatásával párosul, a beilleszkedés folyamatában zökkenőket okoz, kihat a fiatal szakmunkás fejlődésére is.

A tanulóifjúságon belül is sajátos csoport az egyetemi, főiskolai hallgatók csoportja. Sajátos, hogy a megyéhez való kötődésük — az oktatóhelyek földrajzi sokfélesége miatt — az előbbi csoportoknál lényegesen lazább. Számuk a most folyó tanévben 1100 fő, közülük 100 fő a megye első felsőoktatási intézményében, a pénzügyi és számviteli főiskola kihelyezeti tagozatán tanul. Hogy a más megyék főiskoláin tanulók közül mennyien hasznosítják a szerzett ismereteket megyéjükben, az a tanulmányi ösztöndíjak és az esetenként meghirdetett pályázatok kedvező ajánlatain is múlik. Erre a „visszatérési arányszám”-ra vonatkozóan még csak tapasztalati számok sem állnak rendelkezésre. A felsőfokú végzettségű alkalmazottak jelenlétét is kívá-

nó, fejlődő megyei ipar, az idényről idényre magasabb szinten, fejlettebb technikát és technológiát alkalmazó nagyüzemi mezőgazdaság a „visszatérési tendencia” izmosodását látszik erősíteni.

Ifjúságunk nagy csoportja a társadalmi termelés meghatározott rendjében már helyet foglaló, ott aktív munkát végző, dolgozó ifjúság. Népgazdasági ágak és a munka jellege szerint ez a csoport is differenciált. A gazdasági életben betöltött szerepét és létszámát illetően is legfontosabb az ifjúmunkások rétege. Számuk jelenleg mintegy 30 ezer fő, az elmúlt 13 év alatt több, mint tízezer fővel emelkedett. Az összes aktív keresők mintegy egyharmada tartozik ehhez a csoporthoz. Jellemzőjük a fokozódó politikai érdeklődés, a nagyfokú munkahelyi alkotókészség. Viszonylag magas a községi lakóhelyről városi, ipari körzetekben levő munkahelyekre eljárók száma, ami az ifjúság lényegéből fakadó ambíciók és a falusi életforma adottságai között kisebb-nagyobb problémákat okoz.

Mintegy 1200—1300 főre tehető a fiatal értelmiségiek száma: ez az ifjúság legműveltebb, munkahelyének szakmai vonatkozásait, az előmenetel lehetőségeit illetően is legigényesebb rétege.

Az ifjúság élettevékenységének lényeges része tehát a munkavégzésre való felkészülés, illetve az aktív munkavégzés. Növekvő társadalmi szerepének lényeges eleme, hogy a munkaerő-utánpótlás legszámottevőbb forrása az ifjúság. Ma már széles körben ismertek népesedési folyamatunk alapjelenségei. A két világháború, illetve az elmúlt másfél évtized születéskiesései következtében emelkedett az öregkorúak — köztük az idősebb korcsoportokhoz tartozó még aktív keresők — száma és aránya. (Elég itt csupán arra utalni, hogy a nyugdíjasok száma 1960—1973 között 11 ezer főről közel négyszeresére: 42 ezer főre emelkedett.) Hasonlóképpen közismert a társadalmi rétegződés folyamata is, melynek alapvető jellegzetessége a mezőgazdaság évszázados termelési rendjének felbomlása, a mezőgazdasági népesség számának csökkenése, elvándorlása a népgazdaság egyéb ágazatai felé. Az átrétegződési folyamat egyik következménye a férfi népesség foglalkoztatásának teljessé válása, illetve a női népesség gazdasági aktivitásának fokozódása. Természetesen — az ifjúság belépése a társadalmi munkamegosztásba — az érdeklődés középpontjába került. Az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, a KISZ Központi Bizottsága, a Szakszervezetek Országos Tanácsa kutatóhelyei a Központi Statisztikai

Hivatal — eddig nagyrészt a társadalmi-politikai aktivitásra, ismeret- és tudatszintre vonatkozó — kutatási programja jelentősen bővült. Közülük egy, a Központi Statisztikai Hivatalnak az első ízben munkát vállaló fiatalok munkahelyi beilleszkedésére, a munkahellyel, a munkával kapcsolatos anyagi és erkölcsi elvárásaira, elégedettségére vonatkozó megállapításait célszerű e téma kapcsán említeni. A pályakezdő fiatalok nagyobb része a választott szakmával, illetve munkahelyével teljes mértékben elégedett, 10 százalék alatt volt azok aránya, akik e kérdés értékelésénél a „kifejezetten elégedetlenek” kategóriájába kerültek. (Figyelemre méltó, hogy szakmajelleg-csoportonként az elégedetlenek aránya legmagasabb a segédmunkások és az adminisztratív dolgozók esetében.) Nyilvánvaló, hogy az elégedetlenség okát egyrészt a munkahelyi körülményekben, a többé-kevésbé irreális elvárásokban, másrészt a pályaválasztás még mindig megnyilvánuló, kedvezőtlen jelenségeiben kell keresni. (A reprezentatív vizsgálat során az értelmiségi fiatalok 65 százaléka, a középszintű szakemberek közel fele, az egyéb adminisztratív dolgozók csak mintegy 20 százaléka nyilatkozott úgy, hogy jelenlegi foglalkozását adott esetben újraválasztaná. A szakmunkások esetében az arányszám értéke 50 százalék, de a segédmunkások esetében nem éri el a 20 százalékot sem.)

A munkahellyel, munkahelyi célkitűzésekkel, magával a munkával való, az előbbieken már említett elégedettséget bizonyítja a foglalkozáshoz való viszony egy másik vetülete is. A megkérdezett fiatalok válaszaiból kitűnik, hogy a munkával kapcsolatos elvárásokban a munka érdekes, változatos jellegét, az önálló munkát, illetve az alkotó jellegű munkát előnyben részesítik, vagy közel azonos mértékben fontosnak tartják, mint a magas keresetet, a kényelmes, könnyű munkát, a munka irányító jellegét, vagy a hírt, közismertséget biztosító munkát. A munkahelyi követelményeknél domináns tényként jelölték a jó munkahelyi légkört, a jó kollektíva szükségességét, a hozzáértő szakmai vezetést. E tényezők együttes figyelembevételével bizonyítja, hogy munkásifjúságunk a munkát — mint társadalmi feladatát — komolyan veszi, a munkahelyi célkitűzésekkel könnyen azonosul. Általában érvényes, hogy a fiatal pályakezdő és a munkahely kapcsolata zömben megfelelő, a munkával kapcsolatos elképzelések és lehetőségek nagyrészt egybeesnek, a munkahelyi beilleszkedés nem jelent különösebb problémát, bár a még e téren tapasztalható negatív jelenségek okainak megszüntetése sem hanyagolható el.

Tamás Pál

Szabad idő, tanyán

— Mit csinál hétvégeken, szabad szombaton? Szokott olvasni? Sok időt tölt el haszontalanul? Miért nem...? Mi az oka...? Elég ez...?

Kemény füst terjeng a levegőben, tömör, vágnivaló. Mi pedig szorongatjuk, majd mindannyian, a cigaretták körörmére égő csikkjeit, szabadon maradt kezünk meg öntudatlanul babrál a sörösüveg nyakán, és közben hallgatunk egy sort. Jó hosszút, gondolkodásra elegendőt. Még nem szólnak.

Az arcokat figyelem: a széltől cserzett, barnára sült, darabos arcokat, amelyekből pusztán ránézésre is elválaszthatók a tanyasi, falusi emberek a szintelen városiaktól. És a szemeket, a lesütötteket, a bakancs-, csizmaorra szegeződöket, az egymást kutatókat. Mintha a négy fal periodikusan, másodpernyi kihagyások nélkül verné vissza a kérdést: elég ez?

Ültében is látni: középtermetű, a törekenyebbik fajtából való, aki megtöri a csendet.

— Hát persze, hogy nem elég! Hát persze, hogy más is kellene, ami kizökkent innen, a füstös falak közül, különösen így, esténként. Mert tényleg: csak ülünk, diskurálunk, és ha már azt is megúntuk, magunk elé meredve bámulunk bele a törött szélű poharak zavaros lötyyeibe. Vagy sakkozunk, már akivel lehet, mert kevesen értői itt ennek a játéknak, talán hatan. Úgyhogy partner sem mindig akad... Mi marad hát? Csak egy újabb kör, amit nem is igen kíván már az ember, de issza, hogy ki ne nézék a helyiségből. És a meddő viták, amik — lehet, megsértődik valaki ezen — a tudatlanság, az önfejűség, s a „csak én tudom igazán jól, senki más” szemlélet miatt szinte késhegyre mennek... Hogy miről esik szó? Mindenről: az úrhajózástól kezdve az árak emelkedéséig, a csillagászatától a vaddisznólövés legjobb

módszeréig annyi a téma, hogy felsorolni is nehéz lenne.

— Szóval, esténként vitatkoznak?

— Csak akkor, ha összejön egy bizonyos kör, a viszonylag értelmesebbek csoportja, akiknek a rádióból, eddigi tanulmányaikból, a televízióból, az újságokból és a könyvekből megrögződött már annyi az agyukban, hogy érvelni, esetleg cáfolni tudjanak.

— Magát is közéjük sorolja?

— Igen.

— És kik ezek az emberek?

— Foglalkozásuk szerint?

— Úgy is...

— Az egyik traktoros, a másik marós, a harmadik-negyedik-ötödik hegesztő, aztán van egy erdész meg egy tanító is, az itteni egyetlen közöttünk.

— Szóval, a fiatalok.

— Nem egészen. Nyolcunk közül, akik így összeülünk, négyen-öten már jóval túlhaladtuk a harmincat, sőt, inkább

közelebb vagyunk a negyvenhez, mint a harmadik ikszhez.

— Mondja, a kocsmázáson kívül még mit csinál hétvégeken?

— Ez az évszakok függvénye. Mert mi, akik itt kinn, a tanyán lakunk, majdnem nyolc kilométerre is az egyik falutól, az időjárás rabszolgái vagyunk.

— Hogy érti?

— Ha a körülményeket ismeri — márpedig egy kissé ismernie kell, hisz' itt van közöttünk —, nem nehéz elképzelni... Mert ugye, kövesút (vagy ahogy mi mondjuk: csinált út) az nincs. Alépteinkkel végigdöngölt gyalogutakon megyünk a faluba; egyikbe, vagy a másikba; ez a kettő van a közelünkben tíz kilométeres körzeten belül. És gondolom, nem kell különösképpen magyarázni, hogy ha beállnak a nagy őszi esők, vagy jön egy ilyen lucskos tél, mint ez a mostani is, egyáltalán nincs kedve az embernek még csak a lakásából sem kimozdulni. Higgye el, még onnan sem. Mert ez a kocsmá, igaz, csak húsz méterre van a házamtól, de ha elszánom magam, hogy eljőjsek beszélgetni, vagy megkívánok egy sört, egy féldecit, bizony, ugyanúgy merülök a sárba csizmaszárig, mint ha öt kilométert gyalogoltam volna... Hát, ilyenek vagyunk mi, tanyasiak, és hiába a közművelődés-politikai határozat: nem nagyon tudunk többet tenni magunkért.

— És mások — önökért?

— Kit érdekel a mi bajunk? Legfeljebb az üzemből nógatnak, hogy végezzük el ezt vagy azt a tanfolyamot.

— És a KISZ?

— Kinőttünk már belőle.

— És a pártszervezet?

— Abba még nem nőttünk bele.

— Ismeri, vagy csak hallott a fentebb említett határozatról?

— Mit gondol? Azért, mert sokak szerint a világ végén lakunk — nekünk, — vagy személy szerint nekem —, nem lehet róla bővebb tudomásunk?

— Hadd kérdezzem meg még egyszer, mit csinál hét végén, vagy egyáltalán akkor, amikor szabad ideje van?

— ... Szóval, szakmunkás vagyok, csoportvezető, úgy gondolom, nem is a legrosszabbik a gyárban. Több mint húsz emberem van, nem vagyok hát szűkén a fejtörésnek, idegeskedésnek, bosszúságnak. Ezek után mit is csinálhatnék? Pihenek, olvasgatok, dolgozom a ház körül — kikapcsolódom.

— Mit olvas?

— Mindegy. Ami a kezembe kerül; az Érdekes Kalendáriumtól kezdve a napilapokon át Déry Tiborig mindent, csak betű legyen. Néha még tanulgatok is. Tudja, kint voltam három évig az NDK-ban, muszáj bele-belelapozgatni a szótárba vagy a nyelvkönyvekbe, hogy el ne felejtsek mindent.

— Szóval, a hétvége: tanulás, olvasás, otthoni munka... és vitatkozás a kocsmában?

— Nagyjából. Bár néha azért ki-ki-ruccanok innen.

— Hová?

— Be a faluba.

— Ott milyen „szellemi pluszt” szerrez?

— Szellemi plusz? Naiv kérdés! Nem tudja, mi az a tanya, meg nem ismeri ezt a falut sem... Ugyanolyan koszfészek, mint a tanyánk, csak járdája meg egy kultúrháza van, amiben a néma csenden kívül semmi nincs.

— És a család?

— Az nincs. De ha lenne, biztos, még ennyire sem futná az erőmből.

★

Újabb sört meg féldecit is hoz asztalomra az öreg kocsmáros. Mondom neki, nem kértem, nem kívánom, idegenektől meg „így” el nem fogadom. Mindenki figyelt a közbjátékra, így nem csoda: a kályha melletti székről felállt egy barna óriás, hórihorgas, széles vállú:

— Ezt én rendeltem. Már csak azért, hogy ne mondd: udvariatlanok vagyunk, mi, pusztaiak. Bennünk is van műveltség, a maga módján. Igaz, nem a nyi, mint tanult városiakban, de ha jól megnézzük, ti is mit csináltok? Esetleg többször eijártok moziba, vagy néha színházba. Mivel több nálatok a hétvége? Mennyivel hasznosabb? Nem ti is úgy vagytok vele, hogy örültök a semmittevésnek? A heverőn elnyúlásnak, a gondtalanságnak?

— Magának ennyiből áll a hétvége?

— Tegezz csak nyugodtan, nem sok év lehet közöttünk! De hogy válaszoljak, nekem ennyi: dolgozgatok egy keveset otthon a ház körül: idősek a szüleim, nem nézhetem tétlenül szerencsétlenkedésüket. Ezenkívül sokat pihenek, nézem a tévét.

— Ez minden?

— Mi más lenne még adva egy pusztai lakosnak? Igaz, nyáron könnyebben kimozdulok: van egy öreg motorom, ha kedvem támad bemenni a faluba, hát csak rügni kell egyet rajta.

— És ott mit csinál?

— Amihez kedvem van.

— És mihez van?

— Néha egy mozi, de csak ha jó, aztán beülök a presszóba, valamelyikbe, mert több is van: tudod, nő is kell az embernek néhanapján.

— Nőtlen.

— Az hát. De mi köze ennek az én hétvégémhez?

— Gondolom, másképp alakulnának.

— Tévedsz! Még ennyi sem lenne! Csak a gyerek csicsigatása, az asszony simogatása, meg a televízió.

— Biztos vagy ebben?

— Az hétszentség!

★

Lehetetlenség már a tekintetekből olvasni. De nem is szükséges, hiszen mindenki úgy mondja a magáét, mintha gépelt papírról olvasná.

1. — Írja meg, hogy én hétvégeken csak döglök. Végignyúlok a konyhai di-

kón és döglök, amíg hétfőn fel nem kell kelnem. Hozzá nem nyúlok semmihez; se könyvhöz, se újsághoz, se semmihez. Esetleg az asszonyhoz... .

2. — Én meg vadászni járok.

— Más nem érdekli?

— Mondja! Érezte már a magalótte vaddisznóból sült hús ízét?

— Nem. Sohasem.

— Akkor nem is értheti. Mert ez szenvedély.

— A has szenvedélye?

— Dehogy: kikapcsolódás. Nemcsak az evésre, a jó zamatokra koncentrálnak az ember, hanem élvezni a gyaloglást a hegyekben, csodálja a nem mindennaplátott tájakat, elgyönyörködik a fában, hegyipatakokban.

— Ezt csak te teheted meg! — szólnak közbe.

— Miért?

— Leszázalékolt nyugdíjas. És még fiatal ember.

— Mennyi idős?

— Negyvenkettő.

— Mit dolgozott?

— Bányász voltam sokáig.

3. — Nézze, nekem fájnak a lábaim. Örülök, hogy hét végén egy tapodtat sem kell menni sehová.

— ... Csak ide.

— Ez nem távolság. Jó kétszáz méter az egész. De egyébként is unalmas ott-hon egyedül a négy fal között. Olyan az ember, mint a kuka. Beszélgetni muszáj.

— Szóval, pihenget, eldiskurálgat.

— Igen.

— Mi a foglalkozása?

— Lakatos. De most fűrészgépen dolgozom.

4. — Nézze! Én kőműves vagyok. Nem szégyellem bevallani, ritkán van újság vagy könyv a kezemben. Nem jut rá idő, de semmire sem ezen kívül. Én, amikor lehet, egész évben, szombaton, vasárnap is dolgozom. Kell a pénz, el akarunk kerülni innen, valahol bent a faluban építkezünk, ha igaz. Tudja, mennyiben van mostanában egy valamirevaló ház? Hát nem sok választja el a milliótól...

★

Korán esteledik még.

Az öreg kocsmáros felkattintja a vilányt és ráhajtja az ablakra a nehéz faspalettákat. Furcsák így, a hatvanaségyő sápadt fényében, az arcok: olyan az egész, mint egy alulexponált kép, amit hosszú idő alatt sem lehet élesre hívni. A kontúrok kiugranak ugyan a háttérből, de a mélységesség és az apró részletek hiányoznak. Szinte meglágyul az arcok darabossága. Mintha az idő a másodperc tört része alatt finom ívvé hajlította volna pofacsontjuk és ajkuk szegletességét.

— Így van ez! — tér vissza pultja mögé az öreg főnök, ahonnan eddig csak szemmel kísérté szóváltásunkat. — Ennyire futja itt hétvégeken az emberek ereje. Megfáradnak a munkában, jól esik a pihenés. Persze, az sem mindig,

mert ha tavasszal megkezdődik a kinti vesződés — az ásás, ültetés, aztán a kapálás, kaszálás a jószágnak —. többet dolgoznak itthon, mint az üzemben. Aztán meg mit tudnának itt csinálni? Ahogy mondták, csak a faluba járnak el, de ott is csak a mozival, és esetleg két-három havonta a Déryné Színházzal van több (bár ez utóbbit nagyon rég hallottam, hogy voltak), aztán semmi. Olvasnak, beszélgetnek, tévéznek.

Várhatunk, igényelhetünk-e többet — minőségben többet — ezektől az emberekől? Elvárhatjuk-e, hogy színházba, moziba, könyvtárba — egyáltalán: bárhová — járjanak, amikor az év felében a szomszédos házba lépkedvén is bokáig merülnek a sárba? Elvárhatjuk-e — miközben a felgyorsult élet-, technikai és ideológiai ritmusnak a kisközösségekre gyakorolt hatását emlegetjük általában —, hogy bár szokásaik java megváltozott,

nagyjából idomul a korhoz, gyökeresen legyenek másabbak a réginél?

Kocsmai beszélgetésünk természetesen egyáltalán nem keresztmetszete — nem is lehetne — a hét végék (fogalmazhatnánk így is: külön) világának. Egyfajta impresszió csak, erősen elnagyolt vonalakkal felvázolva. De hány meg hány ilyen vagy hasonló választ kaptunk volna nem tanyán: faluban, nagyközségben, mást is...?!

Karácsony György

Színe és visszája

BESZÉLGETÉS HÁROM MADÁCH-ÖSZTÖNDIJASSAL

Mi indokolja, hogy együtt szerepeljenek? A Madách-ösztöndíj, amit Hibó Tamás 1974-ben, Szujó Zoltán 1975-ben, Földi Péter 1976-ban kapott meg? Azt gondoltam, ez az ösztöndíj mindhármuknak elég ürügyül szolgál a közös „szerepléshez”. S aztán mindegyikük ezt kérdezte: — Miért együtt?

Mondtam volna, hogy mert mindhárman fiatalok, új színt jelentenek a megye képzőművészeti életében, így akár közösséget is vállalhatnak —, ha nem is deklaráltat, de legalább az emberi-művészi kapcsolatok szintjén. Azt is mondtam volna továbbá, hogy a Madách-ösztöndíjasok közül talán ők hárman bizonyították legmeggyőzőbben, hogy kiérdemelték a támogatást. Mivel azonban egyik válaszem sem lett volna eléggé hihető számukra, elkezdtek a beszélgetést „ha kell, hát legyen” alapon. („Kinek kell? az olvasóknak biztos nem! akkor hát a szerkesztőségnek?”)

×

HIBÓ TAMÁS

Mindig zavarba hoz a lépcsőházi világítás kezelése: rögeszmésen arra gyanakszom, hátha valamelyik lakásba csöngetek be, amikor megnyomom a piros gombot, aztán csak állok majd bárgyún és szégyenkezve, amikor felháborodottan kinéznek az ajtón.

A házhoz érkeztemkor már égtek a lámpák. Azt latolgattam, hajlandó lesz-e nyilatkozni, hiszen meg nem beszéltek a mai találkozózt, pusztán a valamikori lehetőségében állapotunk meg. Ekkor váratlanul kialudt a villany a lépcsőházban. Míg felfelé botorkáltam — meg sem várva szemem átállását a félhomályra —, az jutott eszembe, hogy Hibó Tamás grafikusművészt mindig tömegben láttam: zsebretert kézzel állt mozipénztárak, élelmiszerboltok és kiskocsmák pénztárgépe, kórházi kapuk előtt. Állt nyugodtan, nem kihegyezett, de éber tekintettel. Állt, mint aki biztos abban, hogy Pasolini őt emelné ki a tömegből, hogy eljátszassa vele a Máté evangéliuma főszerepét. Mert egyébként a körülötte levők valóságosan nemigen igényelnék az evangéliumi szereposztást, hát legalább a művészetben... Áll tehát a tömegben — önmaga felől meggyőződve...

Az asztali lámpa fényköréből szabadtom ki. Felkapcsolja a teljes világítást. Alapkérdéseket tisztázunk: 1. miért kíváncsi rá a Palócföld (nem vagyok túlzottan meggyőző), 2. csak akkor hajlandó válaszolni, ha nem „kenem el” az interjút (ezt nyugodtan ígérhetem), 3. a kész szöveget csak az ő hozzájárulásával adhatom le a lapnak (ez természetes). Ezután előveszi a szilvapálinkát, ami már a szaga után ítélve is a gyógyszer és a mérge közötti keskeny pallón egyensúlyoz. Nem iszunk sokat, inkább élvezzük. Kérdezem, mégis inkább hosszú monológról van szó, mintsem interjúról.

— Feltétlenül lelkesítőnek és megtisztelőnek éreztem, amikor megkaptam az ösztöndíjat. Azt hittem, hogy az irántam való különleges figyelem jele. Annak véltém. A későbbiek folyamán ez a hiedelem megváltozott, és cseppent egy kis ürem is az örömömbé... Idők múltával felkért a megyei művelődésügyi osztály, hogy számoljak be az ösztöndíj időszak alatt végzett munkámról. Természetesen, kiállítással. Arra gondoltam — naivan! —, hogy végre csinálhatok egy kiállítást a megyei művelődési központban. Zártkörű kis kamaratárlat lett belőle, amiről a hivatalos szerveken kívül senki sem tudott. Bántott a dolog, mert ki-mindenkinek nem rendeztek már tárlatot az üvegcsarnokban. Nálam méltatlanabbaknak is. Nem a díj lebecsülése is ez...? A Madách nevével fémjelzett alkotói díj nagyobb pénzt, rangosabb kiállítást érdemelt volna. A méltó keretek hiánya szerintem he-

lyi művelődéspolitikai hibára utal, vagy téves koncepciót sejtet.

Az sem lényegtelen aztán, hogy kik kapták meg utánam a díjat. Nem ellenségem egyikük sem, mégis: én másként vagyok „fiatal”, „pályája elején álló művész”, mint bármelyikük. A díj viszont, meg a helyi sajtó — többek között a te kis beszámoló is (vagy minek nevezzem) — egyenlőségjelet tesz közém s közójük. Tudom, hogy ez nem természettudományos kutatómunkáért adományozott Nobel-díj, nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani, hogy kik érdemelték ki. De mi lesz öt év múlva, ha minden évben mindenáron odaítélik valakinek?

— Hol jelölöd ki helyed a megye képzőművészeti életében, s megfelelő-e számodra a légkör?

— Az, hogy én itt élek, Salgótarjában — véletlen. Elsősorban ember és művész vagyok. Csak ezután Salgótarjában élő művész. Lehet engem önzőnek nevezni, de eszmei-alkotói közösségem nincs. Mert ilyen alkotói közösség egyébként sincs a megyében. Barátaim nem a művészek közül kerülnek ki.

Több tényezője van ennek. Máshol sem örülnek a kollégák sikereinek, de legalább a formális elismerést megkapja az ember. Ezzel függ össze, hogy az idősebb művészek nem adnak kellő biztatást a fiataloknak. Mit „fiataloknak”! Tulajdonképpen én vagyok az egyedüli, aki már bizonyítani is tudna.

Van egy másik oka is az egyedüllétemnek. Ha valakinek nem meggyőző a szakmai tudása, ne legyen nagyképű — sem magatartásában, sem témaválasztásában. Én csak akkor merek valamiről rajzolni, ha már teljes mélységében megismertem.

— Neked vannak technikai, szakmai problémáid?

— A technika számomra sohasem probléma. Nekem a képpel belső egyetértésbe kell kerülnöm. Ezért alkotok látszólag keveset. Mert a műhelyforgácsokat én nem hagyom meg, nem tekintem műveknek. Nem élek a mennyiség bűvöletében, mint annyian manapság. Én gyakran ürítem a papírkosaram...

— Milyenek a munkakörülményeid?

— Azoknak, akik négyszer-négyes szobában élnek összezsúfolva, semmit nem mond az én „rossz körülményem”.

Nem tudom, van-e jogom jobb körülményeket követelni, amikor kétszobás lakásban élek. Nem azok javára kellene-e követelnem, akiknek még ilyen sincs? Egyébként a konyhában van a műhelyem... mérgekkel, savakkal dolgozom. A hálószoba és a dolgozószobám ugyanaz a helyiség. Hamarosan két gyerekkel élek majd így, a tudómet, gyomromat máris kikezdték a vegyszerek, s hogyan óvjam meg a gyerekeimet!

Megkérve nyertem a városi tanácstól egy, az épületben levő szárítóhelyiséget, amit pillanatnyilag üvegraktárnak használnak. Különféle paragrafusokra való hivatkozással nem kaptam meg. Most már úgy vagyok, hogy nem is kérek.

— Többen mondják, hogy újabban egzisztencialista ízei vannak a munkáidnak...

— Az én ízeim most is azonosak a régiakkal. Hogy én tömegeket ábrázolok, sokszor szinte alaktalan masszaként, individuuum nélkül, az szándékos. De azért még nem kell engem polgári ideológiák gyanújával lefejezni. Nem pusztán helyi művész vagyok. Nekem mások a léptékeim: a dolgokat az összes hírforrás alapján szeretném megítélni. Tudok róla, sőt érzem az eltömegesedést, ijeszt a csöcselék, gyűlölköm a butaságot. Nézd, Dürer sohasem látott orrszarvút, mégis milyen orrszarvút csinált! Pedig hol voltak még akkor a mostani hírközlő eszközök.

— Példaképeid?

— Nincsenek.

— ?

— Nincsenek, valóban nincsenek. Nem voltam mindig így, régebben művészettörténeti jelentőségű névsort tudtam volna mondani. Ma azonban már nincs, aki iránt igazi vonzalmat éreznék. Mestereim persze voltak. A képzőművészeti gimnáziumban Viski Balázs László volt a tanárom. Tőle tanultam meg az etikus művészmagatartást. Ő azt sem bocsátotta volna meg nekem, hogy a Képcsarnoknak dolgozom. Az első mesterem különben Iványi Ödön volt: felfedezőmnek, támogatómnak, oktatómnak tekintem maig is. Megmutatta, hogy alázatosan kell nyúlni a természethez, az emberhez, a gondolathoz. Iványi egyébként több ember életét megnyújtotta, nem csak az enyémet.

Megküzdöltem a magam világát, s hiszem azt, hogy szabadon ítélnem meg a valóságunkat és a gondolatainkat.

Azután még hosszan beszélgetünk. Arról, hogy milyen sorozatokat tervez pillanatnyilag (Herman Ottóról, közmondásokról), arról, hogy sikeres amatőr régész (a leleteivel bizonyít), főzési szenvedélyéről (számtalan fűszert mutat a konyhában), irodalomról (lelkendezve egyetértünk, hogy Meynheer Peeperkorn talán a legzseniálisabb teremtménye Thomas Mann-nak).

Nedves hó hull az arcomba, amikor kilépek az éjszakába. Olyasforma, amilyen Dosztojevszkij „odúlakóját” vallomásra készítette.

SZUJÓ ZOLTÁN

Még nem jártam nála, nem tudom, milyen körülmények között lakik. Egy kiszolgált mosókonyháról beszélnek, toalette és központi fűtés nélkül. Naponta találkozunk közös munkahelyünkön. A büfénél határozzuk el váratlanul, hogy „akkor most leülünk beszélgetni, essünk túl rajta”. Mielőtt helyet keresnénk magunknak, lejmol tőlem egy forintot, hogy az „egy deci szódavizet, két deci borral” (így kéri) ki tudja fizetni. Mivel hasonlóan nem ritka, hogy ő hív meg másokat, engem is, abban maradunk, hogy nincs aprója. Megpróbálok laza lenni. Gyanakodva néz: nem szereti az „okos Mikulásokat”.

— Mit jelentett neked az ösztöndíj?

— Hallatlanul sokat... Erkölcsekben. Látom, hogy figyelnek a munkámra, és ez serkent. Tudom, hogy igény van arra, amit csinálok.

— Milyenek a munkakörülményeid?

— Hát, ha az igazságra vagy kíváncsi, elég rosszak. Az úgynevezett „lakásomról” hallottál. Arra is kicsi, hogy a gépemet ott állítsam fel. A munkahelyemen helyeztem el (ezért a lehetőségért köszönettel is tartozom a művelődési központnak). Most gondold el a munkában való elmélyülés lehetőségeit, akkor amikor otthon készítem el a dolgaimat. A nyomatokat viszont másutt csinálom. Az utóbbi időben a litográfia foglalkoztatott — a köveket Pestre kellett felvinnem, a barátaimhoz, mert az én gépem nem alkalmas a nyomtatásra. De talán fölösleges is minderről beszélni: a kívülállóknak aligha mond panaszna többet.

— Kevés a művészi munkára fordítható idő, az ösztöndíjjal járó két hónap szabadságot mégsem használtad fel.

— Anyagilag érzékenyen érintett volna, hiszen két hónap fizetetlen szabadságról van szó, ami idő alatt az ösztöndíjam teljesen elillant volna. Egyébként a magam számára kialakított programot a rendes munkám mellett is teljesíteni tudtam, elvégeztem az ösztöndíjjal vállalt feladatot is.

— Egy időben tele voltak lapjaid lecsúszott egzisztenciákkal, pszichopatológikus esetekkel. Miért érdekel ez a világ?

— Tulajdonképpen szerencsétlen, gyenge emberekről van szó. Számomra érdekesek.

— Részvét?

— Nem részvét, nem. Nehéz erről beszélni; egyébként is vége van már ennek. Nem foglalkoztat, vagy talán másképpen foglalkoztat már ez a téma. A részvét kifejezés sok mindent egybemoshat, pedig egészen más részvét az, amit egy háborús rokkant, s amit egy kocsmatöltelék iránt érzek. Lényegében az „ez van” lapjai voltak az említettek. Ismerjük az öngyilkosságra, alkoholizmusra vonatkozó statisztikai adatokat — azokat a rajzaimat Környezetvédelem címmel is közreadhattam volna.

— Már bemutattad az ösztöndíj időszakában készült lapjaidat. Sajátos néző-

pontot választottál a salgótarjáni munkásság múltjának bemutatására.

— Nagyon sokan, sokféleképpen ábrázolták már a munkáid. Én a szürke kis körülmények közötti szürke kisembert szerettem volna bemutatni. A hősiesség nagy dolog, engem viszont kevésbé érdekel a hagyományos hősiesség. Hiszen hősiesség az „átélni és megmaradni” is. Aztán: bűnhődtek emberek egyszerű, sokszor véletlen kijelentésekért, apró, nem szándékos tettekért is. Ez is lehet hősiesség. Pici, alig észrevehető láncszemei ezek a történelemnek. De tudjuk, hová vezetnek.

Befolyásoltak a családi élmények is. Én ugyan falusi származású vagyok, de a mezítelen szegények, a zsellérek, kubikusok közül való. Nem szeretnék itt arról beszélni, hogy milyen szerepet töltött be apám a földmunkás-mozgalomban, mert dicsekvésnek tünne, meg mert sokan éltek már vissza azzal, hogy nyolcan voltak testvérek, s egymás cipőiben jártak (mint mi). Nos, gondolom, a városi szegénység soraiban sem volt más a helyzet... Egyébként a lapjaim hitelét a személyes élmények mellett levéltári kutatással is igyekeztem biztosítani, amiben Schneider Miklós, a levéltár igazgatója nagy segítségemre volt.

— Autodidakta vagy. Hogyan találod meg a helyed a képzőművészeti életben?

— Az úgynevezett hivatalos képzőművészeti életben én sehogy, mert erre nem érzek jogi alapot sem. Most van folyamatban a Képzőművészeti Alapba való felvételem. Addig egyelőre maradok „vasárnapi festőnek”.

A képzőművészeti élet légköre a megyében tudvalevően eléggé rossz. Vegyünk egy példát: mondjuk a Tavaszai Tárlat megnyitóját. Bemennek a nyakendős, fehér inges emberek a megnyitóra — aztán egy óra múlva (vagy még annyi se kell) a kiállításon már egy lélek sincs. Pedig ott, ott is meg lehetne beszélni a problémákat, mint ahogy mindennütt teszik, ahol problémák vannak. Éppen ezért szomorú viszont, hogy vannak

aztán, akik vénasszony módjára foglal-
koznak mások ügyeivel, ahelyett, hogy
dolgoznának.

Különben: én bárkihez is fordultam
szakmai segítségért, mindenkitől kaptam.
Czinke Ferencet és Lóránt Jánost említe-
ném elsősorban.

— Terveid?

— Főként irodalmi kapcsolódások
foglalkoztatnak, bár az én világom nem
kimondottan irodalmi. Azokat a dolgokat
szeretném a művészi általánosítás maga-
sabb szintjére emelni, amelyeket te a
„lecsúszott egzisztenciák” címszóval jelöl-
tél. Irodalmi témakutatásom ilyen irányú,
kapcsolódásaim ilyen jellegűek. Nagy ked-
vet kaptam továbbá mostanában a gyer-
mekkönyvekhez: szülőfalum, Endrőd új
tanyasi kollégiumába készítettem Huck-
lebery Finn-illusztrációkat. Azt hiszem, ez
is új lehetőséget nyitott meg számomra.

Itt megszakítjuk a beszélgetést, mert
mindkettőnknek elfoglaltsága akad. Majd
folytatjuk; mondván, hogy úgyszólván
találkozunk. Azt is megbeszéljük, hogy ellá-
togatok a „lakásába”. Aztán mennek a na-
pok, találkozunk a büfénél, amikor szoká-
sos egy deci szódáját kéri kísérvél (két de-
ci bor), lebontunk együtt egy kiállítás-
megcsinálunk egy másikat, képeket akaszt,
feliratokat rajzol (a másokét: ez a dolga).
És sehogysem jön össze egy újabb beszélge-
tés.

FÖLDI PÉTER

A hegyek között ballagok át hozzá. Me-
hetnék kerülővel is: be a városba helyijár-
rattal, s onnan egy másik busszal ki, So-
moskőre. Ehelyett a Boszorkánykő és a sal-
gói vár alatt gyalogolok át. Sovány porhó
borítja a tájat, épp' annyi, amennyi már
hangsúlyozza és felfedi a táj szerkezetét. A
hegyhátakról, messze lenn a völgyben látni
Salgótarját: mi sem látszik az erőszakos
környezetátalakításból.

Amikor megérkezem, felesége éppen a
háromhónapos gyermekét csitíttatja. Földi
Péter gyermekrajzokat tesz elé, majd át-
megyünk egy másik szobába, bort iszunk,
mert teljesen átfagytam idejövöt.

— Mit jelent neked tanítani?

— Nem csupán rajzot tanítok, ha-
nem matematikát is. Az engem rendbe-
szed. Persze, azért az igazi szenzáció a
rajztanítás. Hihetetlenül sokat lehet tanu-
lni a gyerekektől. Nem szégyenlem azt
mondani, hogy ők mutatták meg szá-
momra az utat. Kezdetben ugyanis túl
sokat akartam egyszerre elmondani, és
ehhez még hiányzott a forma — ezt a
problémámat a tanítás segítette megolda-
ni. Mert hogyan is rajzol a gyerek? Ce-
ruzát vesz a kezébe, és minimális ismere-
tek birtokában, szinte teljesen eszközte-
lenül, kifejezi önmagát. Aztán gazdagod-
nak ismeretei, gazdagodik az eszköztára,
és a felhalmozott új ismeretek — a meg-
ismert világ — birtokában az önkifejezés
is egyre gazdagabb, árnyaltabb lesz. Az-
tán már nem is önmagát, hanem világát
fejezi ki. S ha ezt a gyerek meg tudja

oldani, akkor talán én is. Talán majd én
is csinállok egyszer valami nagy színté-
zist, ahogy a gyerekek is külön megold-
ják a részleteket — a színt, a formát, az-
tán egyszerre csak teljes értékű kompo-
ziciót alakítanak ki.

A legfontosabb, amit a gyerekektől
tanultam, hogy csak a megismert világ-
gal fejezhetem ki magam, de amit a vilá-
gról már tudok, azt teljes bizonyosság-
gal és biztonsággal kell állítanom. Ezért
aztán szinte előlről kellett kezdenem min-
dent. Ahhoz nyúltam, amit a legjobban
ismertem: a terményekhez, a hagymá-
hoz, a krumplihoz, a kukoricához, a vö-
röskáposztához — ezeket mind láthattad
is a „műterem” padlóján. „Őket” ismer-
tem, mert ástam földet, szórtam magot,
láttam növekedésüket, ott voltam, ami-
kor kifordultak a rög alól, lefejtődtek
szárukról. Ez az ismeret biztonságot
adott, engedelmesebb lett a forma, tisztá-
bbá vált a tartalom.

— Erőteljes plebejus szemléletet ér-
zek az elmondottakban... Festőileg pedig
a magyar festészet bizonyos törekvéseinek
formái átértékelését.

— Nem akarok népies vagy népies-
kedő lenni. Egyszerűen arról festek, ami-
ben éltem, élek. Ástam kertet, húztam
hagymát, törtem kukoricát. Tudok a dol-
gok növekedéséről. Három hagyma ilyen
módon számomra sokat, mást is ki tud fe-
jezni. Ha ez plebejus szemlélet, akkor
vállalom.

— Ebből a szempontból nézve, mit
adott a Madách-ösztöndíj?

— Munkát. És olyan lépcsőfokra
kényszerít rálépni, amelyre eddig nem
merészeltem, s amit talán ki is kerültem
volna. Az ösztöndíj teremtette meg a
külső kényszert.

— Mi ez a lépcsőfok?

— Az emberi fej ábrázolása, a port-
ré. Az élet nyomai az emberi arcon.
Nézd, bennem mindenképpen van társa-
dalmi felelősségérzet — a legelvontabb
képeimben is. S ez fontos, mert akár-
mennyire is változik a világ, mindenkép-
pen emberközpontú marad.

— Nem érzed elavult feladatnak a
mai festészetben a portrét vállalni?

— Nem. A fénykép nagyon objek-
tív dolog, szinte személytelenít. Az egyes
jelenik meg a fotón, és nem a kor embe-
re, aki pedig szubjektum is. Itt vannak
nagy lehetőségei máig is a festészetnek.

Az eddigi dolgaim után már nem lesz
nagyobb probléma portrét festeni, mint
például káposztát. Ez nem az ember de-
valválása, hanem az elmélyülő megisme-
rés eredménye... Az emberi fejet sok
nyár alakítja, a káposztafejet egy. Az em-
ber nem biztos, hogy embernek születik
— legfeljebb élőlénynek, mint egy nö-
vény. Ami ezen az élőlényen nyomot
hagy, azt a társadalom végzi el. Erről
szeretnék festeni.

Egyébként, nézd meg Lóránt János
Madách-portróját, s azután kérdezd meg,
hogy nem elavult-e a portré! Aztán, lát-
tam Kassák önarcképét — fantasztikus!

— Mit tervezel a rendelkezésedre ál-
ló négy hónap szabad idővel (kettő a nyá-
ri szünet, kettő a Madách-ösztöndíjjal
járó)?

— Eddig nem volt még napi időbe-
osztásom, most csinállok: naponta nyolc
óra festői munkát tervezek. És szeretnék
újra — mint első megvásárolt képeim
árából tettem — utazni, hogy Van Gogh-
okat, Rembrandtokat és természetesen
másokat, moderneket lássak. Persze, most
érezem a munkát, és ha ez hosszabb ideig
megmarad, akkor az idén valószínűleg el-
marad az utazás.

— Milyennek érzed, itéled a helyi
alkotói légkört?

— Kell erről beszélnem...? Te is tu-
dod milyen, de nem akarom kikerülni
a kérdést... Én nógrádi vagyok, két ar-
cát ismerem Nógrádnak: az egyik ke-
mény, rideg világ — a bányák, a gyárak,
a másik pedig a természet, ami lágy. És
én, nehéz ezt kimondanom, félek bomenni
a városba. Nem az emberek miatt. Alkati
fogyatékoság ez talán?

Sokat tanultam itt az emberektől —
Lóránt Jánostól különösen. A szavaiból,
de anélkül is. Segített a légkör. Somo-
skői Ödön volt a mesterem, vele máig is
napi kontaktusban vagyok, ő ítél meg
szakmailag a legmélyebben. Azt hiszem, a
lehető legjobb alkotói kapcsolat van kö-
zünk. S ahogy én látom, sokaknak éppen
az ilyen kapcsolat hiányoznak.

A borból még maradt. Budagaszolja az
üveget és egy darabon elkísér. Aztán egye-
dül folytatom az utat. Tudom, hogy hazafe-
lé a telehold és a januári csillagképletek
vezérelnek. Tudom, megállok majd hallgat-
ni a megugró nyúl dobogását, a felriadó fá-
cán veresését.

A porhó, mint milliárdnyi kvarckristály
csillámlik a szántóföldeken.

Pál József

A fiatal Madách-ösztöndíjasok alkotó
„munkálkodását” bemutató beszélgetések vé-
gül is megynék képzőművészeti életének fo-
nákosságait boncoló indulatokkal telítődtek.
A tisztázás szándéka érvényesül, amikor a
fiatal művészek mondandóit (noha néhány
megállapításukkal nem értünk egyet) válto-
zatlan formában közöljük, ígérve újabb né-
zőpontok bemutatását következő számunk-
ban. (A szerk.)